

36. Arap Dili ve Edebiyatında Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk, Dil ve Belagat Yönünden Özellikleri ve Gazali'nin "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhati'l-Mulûk" Örneği

Naci ÖZSOY¹

APA: Özsoy, N. (2023). Arap Dili ve Edebiyatında Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk, Dil ve Belagat Yönünden Özellikleri ve Gazali'nin "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhati'l-Mulûk" Örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 472-481. DOI: 10.29000/rumelide.1331496.

Öz

Arap Dili ve Edebiyatı'nın nesir türlerinden biri olan *Vasiyyet* hitabete yakın bir türdür. Cahiliye döneminden beri mevcut olan *Vasiyyet* kültürü İslami dönemde de devam etmiştir. Abbasilerin birinci yüzyılında Arap edebi ve düşünce dünyasındaki değişimler *Vasiyyet* kültürünün de değişmesine ve gelişmesine sebep olmuş, tercüme hareketinin de etkisi ile Yunan, Fars ve Hint vasiyetlerinden etkilenmiştir. Zaman içerisinde Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk şekline dönüşen bu gelenek, İslam dünyasında tarih boyunca siyasi liderlerin hayatı, yönetimleri ve hükümdarlık dönemleri hakkında çeşitli bilgileri içeren eserleri kapsar. Bu eserler, genellikle İslam tarihinin anlatımı, hükümdarların liderliği ve yönetimleri hakkında önemli bilgiler içerir. Özellikle Abbasi dönemi, *Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk* geleneğinin doruk noktası olarak kabul edilir. Bu eserler yazarları tarafından siyasi liderlerin eleştirisi için de kullanılmıştır. Bu eleştiriler, liderlerin hataları, kusurları ve yanlış kararları hakkında bilgi verir. Siyasetnameler ve Nasîhatu'l-Mulûk'ler aynı zamanda İslam dünyasındaki siyasi ve toplumsal değişimlerin bir yansımasıdır ve bu nedenle, İslam tarihinin anlatımı ve yorumlanmasında önemli bir rol oynar. Arap edebiyatındaki siyasetnameler, İslam dünyasında birçok ülke ve kültürde de benzer şekilde yazılmıştır. İran'da Şahname gibi tarihi epik şiirler ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Tevarih-i Al-i Osman gibi tarihi kayıtlar da benzer bir amaç için kullanılmıştır. İslam dünyasında önemli bir yere sahip olan Gazâlî, "*et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhatu'l-Mulûk*" adlı eserinde, hükümdarlara nasihatlerde bulunur. Bu eser, Gazâlî'nin Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk kültürü içinde düşüncelerini yansıtan bir yapıt olarak kabul edilir. Bu eser hükümdarların güçlerini ve sorumluluklarını anlatırken aynı zamanda onların adaletli, cömert, merhametli ve dürüst olmaları gerektiğini edebi bir dille vurgular. Gazâlî, hükümdarların halklarına karşı sorumluluklarının farkında olmalarını ve insanlar arasında adaleti sağlamalarını tavsiye eder. Ayrıca hükümdarların danışmanları, vezirleri ve diğer yetkilileri seçerken de dikkatli olmaları gerektiğini söyler. Bu kişilerin yetenekli, dürüst ve sadık olmaları gerektiğini belirtir. Bu çalışmada öncelikle *Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk*'un dil ve belagat yönünden özelliklerini ana hatlarıyla tartışacağız. Sonrasında İslam geleneğindeki yeri ve önemini açıklamaya gayret edeceğiz. Ayrıca Gazâlî'nin "*et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhatu'l-Mulûk*" eserini ayrıntıları ile inceleyip bağlantıları, muhtemel ilişki ve etkileri üzerinde duracağız.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Vasiyyet, Siyasetnâme, Nasîhatu'l-Mulûk, Gazâlî.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı ABD (Bitlis, Türkiye), nozsoy@beu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7458-6935 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 05.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331496]

Testament/Political Treatise/Advices to Kings in Arabic Language and Literature, Its Features in Terms of Language and Rhetoric and the Example of Ghazali's "et-Tibru'l-Mesbûk fî Nasîhati'l-Mulûk"

Abstract

Testament, one of the prose genres of Arabic Language and Literature, is close to oratory. The testament culture, which has existed since the Ignorance period, continued in the Islamic period as well. In the first century of the Abbasids, the changes in the world of Arabic literature and thought caused the change and development of the Wasiyat culture, and it was influenced by the Greek, Persian and Indian wills with the effect of the translation movement. This tradition, which turned into Testament/Political Treatise/Advices to Kings in time, includes works containing various information about the life, administration and reigns of political leaders throughout history in the Islamic world. These works generally contain important information about the narration of Islamic history, the leadership of the rulers and their administration. In particular, the Abbasid period is considered the culmination of the Testament/Political Treatise/Advices to Kings tradition. These works have also been used by their authors to criticize political leaders. These criticisms inform about the mistakes, flaws and wrong decisions of leaders. Political Treatises and Advices to Kings are also a reflection of the political and social changes in the Islamic world and therefore play an important role in the narrative and interpretation of Islamic history. Politics in Arabic literature were similarly written in many countries and cultures in the Islamic world. Historical epic poems such as the Shahname in Iran and historical records such as Tevarih-i Al-i Osman in the Ottoman Empire were used for a similar purpose. Ghazali, who has an important place in the Islamic world, gives advice to the rulers in his work called "et-Tibru'l-Mesbûk fî Nasîhatu'l-Mulûk". This work is accepted as a work that reflects the thoughts of Ghazali in the culture of Political Treatises and Advices to Kings. While this work describes the powers and responsibilities of the rulers, it also emphasizes with a literary language that they should be just, generous, merciful and honest. Ghazali recommends that rulers be aware of their responsibilities towards their people and ensure justice among people. He also says that monarchs should be careful in choosing advisers, viziers, and other officials. It states that these people should be capable, honest and loyal. In this study, we will first discuss the features of Testament/Political Treatise/Advices in terms of language and rhetoric. Afterwards, we will try to explain its place and importance in the Islamic tradition. In addition, we will examine Gazâlî's work "et-Tibru'l-Mesbûk fî Nasîhatu'l-Mulûk" in detail and focus on its connections, possible relations and effects.

Keywords: Arabic Language and Literature, Testament, Political Treatise, Advices to Kings, Ghazali.

Giriş

Arap dilinde ve edebiyatında "vasiyetler" olarak bilinen metinler, genellikle öğütler, nasihatler veya ölüm öncesi dilekler şeklinde ifade edilen yazılı beyanlardır. Bu metinler, genellikle ünlü şairler veya bilge kişiler tarafından kaleme alınmıştır ve sıkça ölümle, hayatın geçici doğasıyla veya insanın içsel dünyasıyla ilgili düşünceleri içerir. Vasiyetler, Arap edebiyatında önemli bir tür olarak kabul edilir ve çeşitli temalar ve biçimlerde ortaya çıkarlar. İslam kültüründeki etkileriyle birlikte, vasiyetlerde ahlaki değerlere, yaşamın anlamına, manevi gelişime ve ibadete vurgu yapılır. Bu metinlerde genellikle ahlaki erdemlilik, adalet, dürüstlük, sabır, cömertlik ve bilgelik gibi kavramlar ön plana çıkar. Arap vasiyetleri,

genellikle şiirsel bir dille yazılır ve kafiye, ritim ve benzetme gibi edebi öğeler kullanılarak ifade edilir. Bu tür metinlerde anlatılan öğütler ve nasihatler, Arap toplumunda değer verilen yaşam prensiplerini yansıtır. Arap vasiyetlerinin örneklerine, ünlü şairlerin eserlerinde ve klasik Arap edebiyatında sıkça rastlanır. Bu metinler, Arap dünyasında geniş bir etkiye sahip olmuş ve birçok insan tarafından okunmuş ve değer verilmiştir (Demirayak, 2022; 73-80).

Arap Dili ve Edebiyatı'nın nesir türlerinden biri olan *Vasiyyet* hitabete yakın bir türdür. Cahiliye döneminden beri mevcut olan *Vasiyyet* kültürü İslami dönemde de devam etmiştir. Abbasilerin birinci yüzyılında Arap edebi ve düşünce dünyasındaki değişimler *Vasiyyet* kültürünün de değişmesine ve gelişmesine sebep olmuş, tercüme hareketinin de etkisi ile Yunan, Fars ve Hint vasiyetlerinden etkilenmiştir. Zaman içerisinde *Siyâsetnâme/Nasıhatu'l-Mulûk* şekline dönüşen bu gelenek, İslam dünyasında tarih boyunca siyasi liderlerin hayatı, yönetimleri ve hükümdarlık dönemleri hakkında çeşitli bilgileri içeren eserleri kapsar. Bu eserler, genellikle İslam tarihinin anlatımı, hükümdarların liderliği ve yönetimleri hakkında önemli bilgiler içerir. Özellikle Abbasi dönemi, *Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasıhatu'l-Mulûk* geleneğinin doruk noktası olarak kabul edilir. Bu eserler yazarları tarafından siyasi liderlerin eleştirisi için de kullanılmıştır. Bu eleştiriler, liderlerin hataları, kusurları ve yanlış kararları hakkında bilgi verir (Demirayak, 1998; 173-183). *Siyasetnameler* ve *Nasıhatu'l-Mulûk*'ler aynı zamanda İslam dünyasındaki siyasi ve toplumsal değişimlerin bir yansımasıdır ve bu nedenle, İslam tarihinin anlatımı ve yorumlanmasında önemli bir rol oynar. Arap edebiyatındaki *siyasetnameler*, İslam dünyasında birçok ülke ve kültürde de benzer şekilde yazılmıştır. İran'da *Şahname* gibi tarihi epik şiirler ve Osmanlı Dönemi'nde nasihat şiirleri de benzer bir amaç için kullanılmıştır (Demirayak, 2015; 207).

Cahiliye döneminde vasiyetler

Cahiliye dönemi, İslam öncesi dönemde Arap Yarımadası'nda yaşanan dönemi ifade eder. Bu dönemde Araplar genellikle putperestlikle ve kabile yapılarıyla tanınıyordu. Cahiliye dönemi Arap edebiyatı, Arapların kültürel ve edebi mirasının önemli bir parçasıdır (Goldziher, 1993; 16)

Cahiliye döneminde vasiyetler, o zamanın kültürel ve toplumsal değerlerine dayanan öğütler, nasihatler veya ölüm öncesi dilekler şeklinde ifade edilen yazılı beyanlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu vasiyetler genellikle şairler veya bilge kişiler tarafından yazılmıştır. Özellikle "hikem" olarak bilinen ve ahlaki öğütleri içeren kısa şiirsel metinler, Cahiliye döneminde yaygın olarak vasiyet olarak kabul edilirdi. Bu metinlerde genellikle yaşamın geçiciliği, ahlaki erdemler, cömertlik, cesaret, adalet gibi konular ele alınırdı. Vasiyetler, Cahiliye dönemindeki Arap toplumunun değerleri ve yaşam felsefesi hakkında bilgi verir (Demirayak, 2014; 260-264).

Cahiliye dönemindeki ünlü şairlerin bazıları, kendi vasiyetlerini veya başkalarının vasiyetlerini yazmışlardır. Örneğin, ünlü şair ve filozof olan Zuheyr İbn Ebi Selma'nın, Cahiliye döneminde kaleme aldığı "vadiyye" adlı bir vasiyeti vardır. Bu vasiyette, ölüm sonrası insanın hesap vereceği ve dünyada iyi bir itibar kazanmanın önemine vurgu yapılır. Cahiliye dönemindeki diğer ünlü şairler arasında İmru'u'l-Kays, Antara, Lebid İbn Rabi'a, Tarafa gibi isimler bulunur. Bu şairlerin eserlerinde, vasiyetlerle ilgili çeşitli ifadeler, öğütler ve nasihatler yer alır (Demirayak, 2014; 186-187).

Hız. Peygamber döneminde vasiyyetler

Hız. Muhammed'in döneminde, İslam'ın yayılması ve gelişmesi sırasında vasiyyetler yazan bazı şairler bulunmaktadır. Bu şairler, genellikle İslami değerlere dayalı öğütler ve nasihatler içeren metinler kaleme almışlardır:

1. Hassan bin Sabit: Hız. Muhammed'in şair sahabelerinden biri olan Hassan bin Sabit, İslam'ın yayılması için şiirler yazmıştır. Kendisine "Hız. Muhammed'in şairi" denir ve İslami dönemde vasiyyetler yazan önemli şairlerden biridir.
2. Abdullah İbn Ravaha: Hız. Muhammed'in sahabelerinden ve aynı zamanda şair olan Abdullah İbn Ravaha, İslam'ın yayılması için savaşlarda mücadele etmiş ve ölümünden önce bazı vasiyyetler kaleme almıştır.
3. Ka'b İbn Malik: Hız. Muhammed dönemindeki ünlü şairlerden biri olan Ka'b İbn Malik, İslam'ın yayılmasına katkıda bulunmuştur. Kendisinin İslami dönemde vasiyyetler içeren şiirler yazdığı bilinmektedir (Furat, 1996; 117-128)

Bu şairlerin vasiyyetlerinde genellikle İslam'ın öğretileri, ahlaki değerler, sadaka, cömertlik, sabır, Allah'a yönelme, namazın önemi gibi konular ele alınır. Aynı zamanda İslam'ın yayılması ve Müslüman toplumunun birlik ve beraberliğine dair nasihatler de yer alabilir. Ancak, belirli vasiyyetlerin doğrudan bu şairlere ait olduğunu belirlemek zor olabilir, çünkü döneme ait yazılı kaynaklar sınırlıdır ve bazı metinler zamanla kaybolmuş olabilir. Bu nedenle, belirli şairlerin hangi konular üzerine vasiyyetler yazdığına dair kesin bir liste sunmak güçtür. Ancak bu şairlerin İslam dönemindeki vasiyyetlere ve ahlaki öğütlere katkıda buldukları bilinmektedir (Furat, 1996; 123).

Dört Halife Dönemde Vasiyyetler

1. Hassan bin Sabit: Hız. Muhammed'in şair sahabelerinden olan Hassan bin Sabit, Dört Halife dönemi boyunca da şiirler yazmış ve özellikle İslam'ın yayılması için nasihatlerde bulunmuştur.
2. Abdullah İbn Abbas: Abdullah ibn Abbas, Dört Halife döneminde önemli bir sahabe ve İslam âlimi olarak bilinir. İbn Abbas'ın, halifeler döneminde vasiyyetler içeren bazı metinler kaleme aldığı bilinmektedir.
3. Abdullah ibn Ömer: Abdullah ibn Umar, sahabenin önemli isimlerinden biridir ve Dört Halife döneminde yaşamıştır. İbn Ömer'in de vasiyyetler ve nasihatler içeren metinler yazdığı bilinmektedir.
4. Umeyr b. Habib: Yazdığı vasiyyetinde oğullarına yönelik dini ve ahlaki kuralları anlatmaktadır.
5. Kays b. Âsım el-Minkarî: Oğullarına vasiyyette bulunmuştur (Demirayak, 2013; 238-240).

Bu hatipler, şairler ve âlimler, Dört Halife döneminin İslam toplumunda önemli figürleri arasında yer alır. Vasiyyetlerinde genellikle İslam'ın öğretileri, ahlaki değerler, adalet, liderlik, birlik ve beraberlik gibi konular ele alınır. Ancak, belirli vasiyyetlerin doğrudan bu şairlere veya âlimlere ait olduğunu belirlemek zor olabilir, çünkü döneme ait yazılı kaynaklar sınırlıdır ve bazı metinler zamanla kaybolmuş olabilir. Bu nedenle, belirli şairlerin veya âlimlerin hangi konular üzerine vasiyyetler yazdığına dair kesin bir liste sunmak güçtür. Ancak bu dönemde vasiyyetlere ve ahlaki öğütlere katkıda buldukları bilinmektedir (Demirayak, 2013; 43-56).

Emeviler Döneminde Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk'ler

Emevi dönemi, 661-750 yılları arasında Arap İslam İmparatorluğu'nun yönetimini üstlenen Emevi hanedanlığına atıfta bulunur. Bu dönemde, bazı vasiyyetler, siyasetnameler ve nasihat metinleri yazılmıştır. Bu dönemde vasiyyetleri üç bölüme ayırabiliriz:

1. Siyasi Vasiyyetler: Muaviye, oğlu Yezid için siyasi içerikli bir vasiyyet yazdırmış ve huzurunda bulunmaya oğluna göndermiştir. Yine Muaviye Emevi ailesine yönelik bir vasiyyette bulunmuştur. Mervan b. El-Hakem oğlu Abdulaziz'i Mısira emir olarak atadığında vasiyyet etmiştir.
2. Dini ve Ahlaki vasiyyetler: Abdullah b. Şeddâd ölüm döşeginde oğlu Muhammed'e dini ve Ahlaki içerikli bir vasiyyette bulunmuştur. Emevi halifelerinden Abdülmelik b. Mervan ölüm döşeginde etrafında toplanan oğullarına yine vasiyyette bulunmuştur. Yine el-Muhelleb b. Ebi Sufra ölüm döşeginde çocuklarına dini ve ahlaki vasiyyetlerde bulunmuştur.
3. Sosyal İçerikli Vasiyyetler: Esmâ b. Harice el-Fezâri kızını Emevi valilerinden el-Haccac ile evlendirdiğinde ona sosyal içerikli bir vasiyyette bulunmuştur. (Demirayak, 2012; 340-354).

Vasiyyetler ölüm anında vasiyyetlerden başlayarak siyasi liderlere yönelik nasihatler, yönetim prensipleri ve siyasi tavsiyeler içeren eserlerdir. Bu metinlerde adalet, cömertlik, sadakat, liderlik becerileri ve yönetim ilkeleri gibi konular da ele alınır. Ancak zaman içinde kaybolan ve belirsizliğe düşen birçok eser olduğu için kesin bir liste sunmak oldukça zordur (Demirayak, 2012; 340).

Abbasiler Döneminde Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasıhatu'l-Mulûk'ler

Abbasiler dönemi, 750-1258 yılları arasında Abbasi Hanedanlığı'nın hüküm sürdüğü bir dönemdir. Bu dönemde, Abbasilerin yönetimi altında çeşitli vasiyyetler, siyasetnameler ve nasihat metinleri yazılmıştır (Demirayak, 1998; 173-183).

1. el-Cahız: El-Cahız, Abbasiler döneminde yaşamış ünlü bir Arap yazardır. Kendisi, "Kitabu'l-Hayavan" (Hayvanlar Kitabı) adlı eseriyle tanınır, ancak aynı zamanda siyasetnameler ve nasihat metinleri de yazmıştır.
2. el-Mevardi: Ebu'l-Hasan el-Mevardi, Abbasiler döneminde yaşayan bir siyaset teorisyeni ve yazar olarak bilinir. "El-Ahkamü's-Sultaniyye" adlı eseri, siyasi otorite ve yönetim prensipleri hakkında bir rehber olarak kabul edilir.
3. Nizamülmülk: Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün en ünlü eseri "Siyasetname" veya tam adıyla "Siyasetnâme-i Nizami" olarak bilinir. Siyasetname, siyasi liderlere yönelik stratejik rehberlik, yönetim prensipleri ve devlet yönetimi hakkında bilgiler içeren bir kitaptır. Bu eser, Abbasiler döneminde yazılmış önemli bir siyasetnamelerden biridir. Siyasetname, yöneticilere yönelik nasihatler, devlet yönetimi ve idare prensipleri, vergi politikaları, adalet sistemi, askeri stratejiler ve bürokrasi gibi konuları ele alır. Nizamülmülk, uzun süre hizmet ettiği Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndaki deneyimlerinden yola çıkarak bu konuları ele alır ve liderlere pratik bilgiler sunar. Nizamülmülk'ün Siyasetname'si, Orta Çağ İslam siyaset teorisi açısından büyük bir etkiye sahiptir. Eser, hükümdarların ve devlet adamlarının iyi yönetim için gereken bilgi ve stratejileri anlamalarına yardımcı olmayı amaçlar. Nizamülmülk'ün Siyasetname'si, yönetim prensipleri ve devlet yönetimi hakkında bir rehber olarak bugün dahi ilgi çeken bir eserdir ve siyaset bilimi çalışmalarında önemli bir kaynak olarak kullanılmaktadır (Kalın, 2012; 19-32).

Dil ve Belagat Yönünden Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasıhatu'l-Mulûk'ler

Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasıhatu'l-Mulûk'ler, dil ve belagat yönünden oldukça önemli eserlerdir. Bu metinlerde, siyasi liderlere yönelik nasihatler, yönetim prensipleri ve siyasi tavsiyeler bulunur. Dil ve belagat, siyasetnamelerin etkili iletişim kurma ve hedef kitleye ulaşma amacına hizmet eder (Ertanhan, 2010; 207-222). Dil ve belagat yönünden siyasetnamelerin işlendiği bazı noktalar şunlardır:

1. Etkili İletişim: Siyasetnamelerde, hükümdarların veya liderlerin mesajlarının etkili bir şekilde iletilmesi önemlidir. Dil, bu iletişim sürecinde temel bir araçtır. Siyasetnamelerde kullanılan dil, açık, etkileyici ve anlaşılır olmalıdır. Belagat, anlatımın güzelliği ve etkileyiciliği için kullanılan sanatlar ve üslup unsurlarıdır. Bu yönleriyle siyasetnameler, hedef kitleye yönelik mesajları açık ve etkili bir şekilde iletme amaçlar.
2. İkna Edici Argümanlar: Siyasetnamelerde, liderlerin veya yazarların ikna edici argümanlar sunması önemlidir. Dil ve belagat, argümanları güçlendirmek, mantıklı bir şekilde sunmak ve

dinleyiciyi/okuyucuyu etkilemek için kullanılır. Doğru seçilmiş sözcükler, vurgulu ifadeler ve retorik figürler, siyasetnamelerin ikna ediciliğini artırır.

3. Ahlaki Değerlerin Vurgulanması: Siyasetnamelerde ahlaki değerlerin vurgulanması da dil ve belagat açısından önemlidir. Liderlere ve hükümdarlara, adalet, dürüstlük, cömertlik gibi ahlaki erdemlere uygun davranmaları konusunda nasihatlerde bulunulur. Dil, ahlaki değerleri etkili bir şekilde ifade etmek ve liderlerin bu değerlere uygun davranmalarını teşvik etmek için kullanılır.

4. Edebi Sanatların Kullanımı: Siyasetnamelerde edebi sanatlar, belagat açısından önemli bir rol oynar. Şiir, teşbih, istiare, kinaye gibi edebi sanatlar, metnin estetik değerini artırır ve mesajın etkileyiciliğini güçlendirir. Edebi sanatlar, siyasetnamelerin dikkat çekici ve akılda kalıcı olmasına yardımcı olur (Yıldız, 2014; 149-166).

Siyasetnameler, dil ve belagat yoluyla liderlere, hükümdarlara ve yöneticilere yönetim prensiplerini, adaleti ve ahlaki değerleri aktarmayı amaçlar. Dilin etkileyici ve ikna edici kullanımı, belagatin güzellikleri ve edebi sanatların kullanımı, siyasetnamelerin başarılı iletişim araçları olmalarını sağlar.

Gazâlî'nin "et-Tibru'l-Mesbûk fî Nasîhati'l-Mulûk" Örneği

Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " olarak bilinen eseri, hükümdarlara yönelik bir nasihat metnidir. Gazâlî bu eserde hükümdarlara İslam ahlaki ve prensipleri çerçevesinde yönetimlerini nasıl sürdürmeleri gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunur (Watt, 1965; 1115-1121.). Eser, hükümdarlara İslam ahlakının önemini vurgular ve onları adil ve bilge yönetim prensiplerine uymaya teşvik eder. Yönetimde şeffaflık, adalet, eşitlik ve insan hakları gibi kavramları vurgular ve bu değerlerin bir toplumda istikrar ve refahın temelini oluşturduğunu belirtir (al-Ghazali, 1960).

Konular

Eserde ki bazı başlıklar ve konuların maddeler halinde açıklamaları şöyledir:

1. Hükümdarın Görevleri ve Sorumlulukları:

- a. Adaletin önemi ve adaletli yönetim
- b. Halka hizmet etme ve refahın sağlanması
- c. İyi danışmanlar seçme ve onlardan faydalanma
- d. Halkın ihtiyaçlarını gözetme ve çözüm üretme

e. İslami değerler ve ahlaki prensipler doğrultusunda yönetim

2. İyi Yönetim ve Devlet İdaresi:

- a. Danışma kültürü ve meşveretin önemi
- b. Yönetimde şeffaflık ve hesap verme
- c. Devlet bütçesinin düzenlenmesi ve vergi politikaları
- d. İyi bir bürokrasi oluşturma
- e. Halkın katılımının teşvik edilmesi

3. Hükümdarın Kişisel Nitelikleri:

- a. Bilgi ve bilgelik sahibi olma
- b. Ahlaki erdemlere uyma ve doğruluk
- c. İyi bir liderlik örneği sergileme
- d. Sabır, hoşgörü ve merhamet
- e. İyilik ve cömertlik

4. Ordu ve Savunma:

- a. Askeri stratejiler ve düşmanlarla başa çıkma
- b. Ordu yönetimi ve disiplin
- c. Cihat ve İslam'ın savunulması

5. Dış Politika ve Diplomasi:

- a. Diğer devletlerle ilişkilerin yönetimi
- b. Barış ve savaş arasındaki denge
- c. Adaletli davranma ve anlaşmalara sadık kalma
- d. İyi bir temsilci olma ve itibarın korunması

6. İslami Değerler ve Ahlak:

- a. Allah'a karşı sorumluluk ve takva
- b. İslam ahlakının liderlik üzerindeki etkisi
- c. İnsan haklarına saygı ve eşitlik
- d. İslam'ın toplum hayatındaki rolü

Bu maddeler, Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eserinde ele alınan bazı konuları yansıtmaktadır. Ancak eser, daha geniş bir içeriğe sahip olup, hükümdarların yönetimleri sırasında dikkate alınmaları gereken birçok başka konuyu da kapsamaktadır.

Dil ve Üslup

Eserin dil ve üslup özelliklerine dair bazı tespitler şunlardır:

1. Sade ve Açık Dil: Gazâlî, eserini anlaşılır bir dil kullanarak kaleme almıştır. Karmaşık terimlerden ve aşırı süslü ifadelerden kaçınarak, hükümdarlara açık ve net bir şekilde ulaşmayı hedeflemiştir. Bu sayede, metin kolaylıkla anlaşılır ve hükümdarlar tarafından rahatça okunabilir hale gelir.

2. İkna Edici Argümanlar: Gazâlî, nasihatlerini desteklemek için ikna edici argümanlar kullanır. Mantıklı bir şekilde düşünölmüş ve güçlü argümanlarla liderlere yönelik mesajlarını iletmeye çalışır. Bunun için akıl yürütme, örnekler, istatistikler ve İslamî kaynaklardan örnekler kullanabilir.
3. Retorik ve Üslup Sanatları: Eserde retorik ve üslup sanatlarına sıkça başvurulur. Teşbih (benzetme), mecaz (mübalâğa), kinaye (kapalı anlatım), teşrik (ayrıntılı betimleme) gibi edebi sanatlar, metnin etkileyciliğini ve akılda kalıcılığını artırmak için kullanılır. Bu sanatlar, hükümdarların dikkatini çekmeyi ve mesajın daha etkili iletilmesini sağlar.
4. Ahlaki Değerlerin Vurgulanması: Gazâlî, ahlaki değerleri vurgulamak ve liderlere bu değerlere uygun davranmalarını teşvik etmek için dil ve üslubunu kullanır. Adalet, dürüstlük, cömertlik, sabır gibi erdemleri sık sık vurgular ve liderlerin bu erdemlere uyması gerektiğini hatırlatır. Bu sayede, liderlerin ahlaki bir temelde hareket etmeleri ve topluma örnek olmaları amaçlanır ().
5. Hikâyeler ve Örnekler: Gazâlî, mesajlarını daha etkili bir şekilde iletmek için hikâyeler ve örnekler kullanır. Bu hikâyeler, liderlerin anlaması ve akılda kalması kolay olan örneklerle desteklenir. Bu yöntem, liderlerin olayları daha iyi anlamalarını sağlar ve mesajların daha iyi içselleştirilmesini hedefler (Griffel, 2009).

Diğer siyasetnameler ile benzerlik

1. Hükümdarlara Yönelik Nasihatler: Hem " Nasîhati'l-Mulûk " hem de diğer siyasetnameler, hükümdarlara yönelik nasihatler içeren metinlerdir. Her iki türde de siyasi liderlere etkili yönetim prensipleri, adalet, ahlaki erdemler ve toplumun refahı gibi konular ele alınır (David, 2020; 119-147).
2. İslami Değerlerin Önemi: Hem " Nasîhati'l-Mulûk " hem de diğer siyasetnameler, İslami değerlerin yönetimdeki önemini vurgular. Adalet, merhamet, dürüstlük gibi İslami prensipler, hükümdarların yönetim anlayışında ve kararlarında temel olarak ele alınır (Jaques, 2001; 87-101.).
3. Hükümdarın Sorumlulukları: Her iki türde de hükümdarın adaletli yönetim, halka hizmet, danışmanlık alması, iyi yönetim prensipleri gibi sorumlulukları vurgulanır. Hükümdarın liderlik rolleri, toplumun refahı ve istikrarı için önemli kabul edilir (Aktaş, 2018; 117-136.).

Diğer siyasetnameler ile farklılıklar

1. Dini Perspektif: Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, İslami bir perspektiften yazılmıştır ve İslami değerleri vurgular. Diğer siyasetnameler ise farklı kültürler ve inanç sistemleri üzerine yazılmış olabilir ve farklı dini veya felsefi perspektiflere sahip olabilir.
2. Farklı Dil ve Üslup: Her siyasetname yazarının farklı bir dil ve üslup kullanma tarzı vardır. El-Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, onun karakteristik dil ve üslubunu yansıtırken, diğer siyasetnameler farklı yazarların dil ve üslup tercihlerini yansıtabilir.
3. Kültürel Farklılıklar: Siyasetnameler, farklı zamanlarda ve farklı kültürlerde yazılmış olabilir. Bu nedenle, kültürel farklılıklar ve o dönemdeki siyasi, sosyal ve ekonomik koşullar, siyasetnamelerin içeriğini etkileyebilir.
4. Yazarın Kişisel Yaklaşımı: Siyasetnamelerin içeriği, yazarın kişisel deneyimleri, düşünceleri ve yaklaşımı tarafından şekillendirilebilir. Bu nedenle, Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, onun özgün düşüncelerini yansıtırken, diğer siyasetnameler de farklı yazarların kişisel yaklaşımlarını yansıtabilir (al-Ghazali, 2000).

Sonuç Yerine

Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, hükümdarlara yönelik önemli nasihatler ve rehberlik sunan bir metindir. Bu eseri sonuç olarak değerlendirebilmek için řu noktalar göz önünde bulundurulabilir:

1. Etkileyici ve İkna Edici Mesajlar: Gazâlî, eserinde hükümdarlara yönelik mesajlarını etkileyici bir şekilde iletmek için güçlü argümanlar ve mantıklı akıl yürütmeler kullanır. Bu mesajlar, liderlerin adalet, ahlaki erdemler, dürüstlük gibi önemli değerleri benimsemeleri ve toplumun refahı için gerekli adımları atmaları yönündedir. Gazâlî'nin ikna edici ve etkileyici üslubu, eserini hükümdarların dikkatini çekecek ve onlara olumlu bir etki yapacaktır.

2. İslami Değerlerin Vurgulanması: Gazâlî, " Nasihati'l-Mulûk " eserinde İslami değerlerin yönetimdeki önemini vurgular. Adalet, merhamet, dürüstlük gibi değerler, liderlerin karakteristik özellikleri ve yönetim anlayışlarına entegre edilmelidir. Bu, toplumun refahı ve istikrarı için önemli bir temel oluşturur. Gazâlî'nin bu vurgusu, İslami perspektiften yönetim anlayışının teşvik edilmesini amaçlar.

3. Ahlaki Eğitim ve İyi Liderlik Örnekleri: Gazâlî, liderlerin ahlaki erdemlere uymalarını ve iyi bir liderlik örneği sergilemelerini vurgular. Adalet, dürüstlük, sabır, hoşgörü gibi erdemlerin liderler tarafından benimsenmesi, toplumda güven ve istikrarın sağlanması için önemlidir. Gazâlî'nin eseri, liderlerin bu ahlaki eğitime tabi tutulmalarını ve iyi liderlik örnekleri göstermelerini teşvik eder.

4. Toplumun Refahı ve İstikrarı: Gazâlî, " Nasihati'l-Mulûk " eserinde hükümdarlara, toplumun refahı ve istikrarı için sorumluluklarını hatırlatır. Adaletli yönetim, iyi hizmet, halkın ihtiyaçlarını gözetme gibi prensipler, toplumun refahının sağlanması ve istikrarın korunması için gereklidir. Gazâlî'nin eseri, liderlerin bu sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği mesajını iletmektedir.

Sonuç olarak, Gazâlî'nin " Nasihati'l-Mulûk " eseri, hükümdarlara yönelik önemli mesajlar ve rehberlik sunan bir metindir. Etkileyici üslubu, İslami değerlerin vurgulanması, ahlaki eğitim ve liderlik örnekleri üzerinde durması ve toplumun refahı ve istikrarı için sorumlulukları hatırlatmasıyla değerlendirildiğinde, bu eser hükümdarların etkili ve adil yönetim sergilemeleri konusunda rehberlik sunan önemli bir kaynak olarak kabul edilebilir.

Kaynakça

- Aktaş, Ahmet, "Siyasetname ve İbn Haldun", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 15, 2018, s. 117-136.
- David, Ferenc, "Political Philosophy in the Islamicate World: The Syriac and Arabic Reception of Aristotle's Politics and its Significance", *Islamic Law and Society*, Cilt 27, Sayı 2-3, 2020, s. 119-147.
- Demirayak, Kenan, *Abbâsi Edebiyatı Tarihi*, Şafak Yayınevi, Erzurum 1998.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi - I Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayınları, 3. Baskı, Erzurum 2014.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi - II Sadru'l-İslam Dönemi*, Fenomen Yayınları, 2. Baskı, Erzurum 2013.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi - III Emeviler Dönemi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2012.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi Osmanlı Dönemi (Mısır ve Bilâdü's-Şam Bölgesi)*, Fenomen Yayınları, 3. Baskı, Erzurum 2014.
- Demirayak, Kenan, *Arap-İslam Edebiyatı Literatürü*, Cantaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2022.
- Ertanhan, Orhan, "Siyasetname'nin Kaynakları ve Metodolojisi Üzerine Bazı Düşünceler", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2010, s. 207-222.
- al-Ghazali, Abu Hamid, *The Nasihat al-Muluk (Advice for Kings) of al-Ghazali*, ter. J. A. Arberry, London: John Murray Publishers, 1960.
- al-Ghazali, Abu Hamid, *Nasihati'l-Mülûk*, tercüme eden Charles F. Hamilton, Provo: Brigham Young University Press, 2000.
- Griffel, Frank, *Al-Ghazali's Philosophical Theology*, Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Kalın, İbrahim "Nizamülmülk ve Siyasetname'de Devlet Yönetimi", *Journal of Turkish Studies*, Cilt 7, Sayı 2, 2012, s. 19-32.
- Furat, Ahmet Suphi, *Arap Edebiyat Tarihi I*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996.
- Goldziher, Ignace, *Klasik Arap Literatürü*, çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er, İmaj Yayınları, Ankara 1993.
- Jaques, R. Kevin, "The Ideal Muslim Ruler according to al-Ghazali", *Studia Islamica*, Sayı 93, 2001, s. 87-101.

Watt, William Montgomery, "al-Ghazali", *Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Londra 1965, Cilt 2, s. 1115-1121.

Yıldız, Sevtap, "Siyasetname ve Siyasetnamelerin İçeriği Üzerine Bir İnceleme", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 38, 2014, s. 149-166.